

Poți închide ochii, dar nu poți stinge soarele (Nicolae Iorga).

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

Stema boierului Ioan din Recea, districtul Făgăraș

ANUL I, NR.11

NOIEMBRIE 2020

APARE LUNAR

**D. A. Sturdza
și
Cabinetul
Numismatic
al
Bibliotecii
Academiei
Române**

pag. 2 - 3

**Auguste
Raffet
- Biserica și turnul
Trei Ierarhi**

pag. 12

**180 DE ANI DE LA
APARIȚIA REVISTEI
„DACIA LITERARĂ“**

pag. 8 - 9

**Boieri
români
care au
primit
titluri
nobiliare
străine**

pag. 10 - 11

**D. A. Sturdza și
Academia Română**

pag. 6 - 7

**Contribuția membrilor
Societății Academice
Române la constituirea
colecțiilor Bibliotecii**

pag. 4 - 5

**Antim Ivireanul,
Așezământul cinstit
Mănăstiri a Tuturor Sfinților**

pag. 9

Bula de Aur de la Grigore Ghica

Pecetea atârnată, care însoțeau de obicei actele solemne emise în cancelariile din Moldova și Țara Românească încheind actul domnesc, erau în general din ceară naturală, iar aplicarea ei necesita o procedură specială. Existau, în același timp, pecetei aplicate cu chinovar, cu ceară sau în fum, cu ornamente și reprezentări variate. Categoria cea mai importantă însă este reprezentată de pecetea din metal, din care la noi se cunosc destul de puține, așa cum, de altfel, se întâmplă și în alte țări. Pecetea de acest fel, întrebuințată pentru sigilarea documentelor de mare importanță, au apărut la mijlocul secolului al XVI-lea și sunt atestate atât în Țara Românească, cât și în Moldova. Așa-numitele bule sigilare sau bule de aur, erau de două feluri: unele erau simple capsule de metal și erau destinate să protejeze pecetea de ceară aflată în interior și altele, adevărate bule de aur care au pe avers și pe revers reprezentări și inscripții.

Documentul de la Grigore Ghica din 1664, dat la Cușmir, prin care întărea milele ce le aveau mănăstirile de la Muntele Athos, este unul dintre acestea. Pe față, pecetea prezintă stema Țării Românești, aceeași ca la Matei Basarab și, de jur împrejur, inscripția în slavonă: [† Ion Gligorie Ghica Voievod a toată Țara Românească în anul 7172]. Pe verso, într-o ghirlandă, este reprezentată acvila cruciată și, dedesubt, o inscripție în românește, cu caractere chirilice: „Acest hrisov făcutu-l-a Ion Gligorie Ghica Voievod a toată Sfetagora a 20 de sfinte mănăstiri ce sânt înprejurul Sfântului munte Atonului văleat 7172“. Se pare că urmașii lui Grigore Ghica în scaunul Țării Românești nu au mai păstrat acest obicei al bulelor de aur. Din epoca domnilor fanarioți, se păstrează câteva pecetei din ceară în capsulă metalică: Grigore Callimachi, 1762; Alexandru Moruzi, 1792; Ioan Gh. Caradja, 1812 și Grigore Alexandru Ghica, 1852.

Gabriela Dumitrescu

D. A. STURDZA ȘI CABINETUL NUMISMATIC

Medalia de aur a lui Constantin Brâncoveanu

Medalia din argint a clădirii Ministerului Lucrărilor Publice

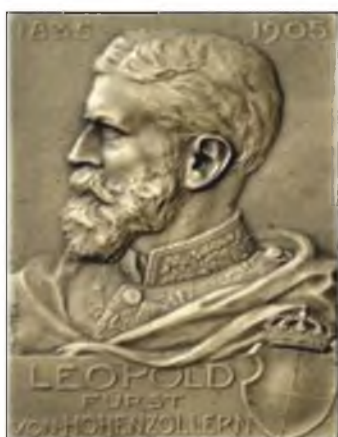
La numai câțiva ani de la Unirea Principatelor din ianuarie 1859, arhitectura instituțională a României era completată în 1866, prin fondarea, după modelul statelor apusene și slujind interesului național, a Societății Literare Române, devenită în 1867 Societatea Academică Română, proiecte în această privință existând și în deceniul precedent, unul aparținându-i chiar lui D. A. Sturdza. Structura Societății Academice se întemeia pe trei secții: filologie, istorie, arheologie și științe naturale. Un an mai târziu și integrată acestea avea să se constituie Biblioteca Academiei Române, instituție cu profil enciclopedic și universal, menită a susține documentar activitatea secțiilor, dar și a recupera și păstra cât mai multe documente de istorie națională și universală specifice celor trei secții. Această organizare, eminentă științifică, nu ar fi trebuit să genereze nicio stare conflictuală cu alte instituții. Nu s-a întâmplat însă așa. În mod firesc, preocupările Bibliotecii Academiei

Române aveau să se subordoneze obiectivelor structurale ale celor trei componente ale instituției din care făcea parte. La 12 august 1871, o dată devenită istorică, Al. Papiu Ilarian făcea publică primirea de la Mihail Crișanu din Reghin a 160 monede romane (un tezaur provenind din sud-estul Transilvaniei), V. A. Urechia anunțând, la rândul-i, o donație de monede antice și medievale, respectiv medalii. Această politică de recuperare, conservare și cercetare a documentelor numismatice avea să se accentueze după anul 1871, când D. A. Sturdza devenea membru al Societății Academice, dar, mai ales, din 1876, când avea să fie numit conservator al colecției de monede, medalii și sigilii a Academiei Române. De altfel, în același an, D. A. Sturdza avea să doneze Societății Academice Române colecția sa de 530 monede (majoritatea emisiuni medievale ale Țărilor Române) și medalii, valoarea lor fiind remarcabilă, ea fiind estimată la circa 5000 galbeni potrivit surselor vremii. Această politică nu a fost nici simplă și nici foarte precis conturată de la început, existând uneori suprapuneri de atribuții generatoare de avataruri și rivalități. Vechiul Muzeu de Istorie Naturală și

Antichități, înființat la 3 noiembrie 1834 de către domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica, deținător de drept al tuturor descoperirilor arheologice întâmplătoare de pe teritoriul Țării Românești, se reorganiza, urmare a constituirii noului Principat cu numele de România, prin Decretul din 25 noiembrie 1864 al Domnitorului Al. I. Cuza privind „Regulamentul de administrare și organizare al Muzeului de Antichități din București, completat la 10 aprilie 1874 prin „Regulamentul asupra explorărilor și cumpărărilor de obiecte antice”. Pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, ținând însă cont de specificul constituirii statului național român, construit de o elită foarte activă, dar inevitabil limitată numeric, conducerea celor două instituții deținătoare de mari colecții (Muzeul Național de Antichități și Biblioteca Academiei Române) era asigurată în mare parte de aceleași persoane. Comitetul Arheologic, care superviza activitatea noului muzeu avea în componență atât pe V. A. Urechia, cât și pe D. A. Sturdza, respectiv M. C. Sutz (din 1879). Astfel, de la bun început, au existat o incertitudine și neclaritate procedurală privind deținerea patrimoniului arheologic și numismatic, ambele instituții propunându-și, într-o anumită măsură, același obiectiv. Așa se explică de ce la 1891, de când avem un inventar minimal al colecției numismatice aparținând, la acea dată, Academiei Române, între cele 3253 piese înregistrate nu se regăsea nicio monedă antică, nici măcar cele donate în 1871 de Mihail Crișanu și V. A. Urechia, acestea fiind trecute Muzeului Național de Antichități ca urmare a unei înțelegeri verbale personale între D. A. Sturdza și M. C. Sutz. Potrivit acesteia, având, de fapt, în vedere un criteriu subiectiv, refolosit de-a lungul secolului care a urmat, și anume preocupările științifice ale celor doi mari numismați, D. A. Sturdza având cercetări aproape exclusive de numismatică medievală, în vreme ce M. C. Sutz fiind preocupat mai ales de numismatica greco-romană, piesele numismatice se repartizau între cele două instituții potrivit preocupărilor personale predilecte ale celor doi conservatori, cele antice mergând către Muzeul Național de Antichități, în vreme ce acelea medievale și moderne către colecția Academiei Române. Această înțelegere avea să rămână în vigoare vreme de circa două decenii, până când va fi anulată chiar de D. A. Sturdza, conservatorul colecției Academiei Române, care realiza limitarea nefirească a colecției proprii. Astfel, în 1893 acesta avea să doneze Academiei Române, alături de alte piese, și o serie de monede antice (grecești și romane), respectiv bizantine, de aur, de mare valoare. Era un gest simbolic, dar unul dintre puținele a cărui

cronologie o cunoaștem. De altfel, întreaga istorie a colecției lui D. A. Sturdza (ca și a altor mari colecții, în primul rând cele aparținând lui M. C. Sutz și Constantin Orghidan) se realcătuiește ca un puzzle din frânturi de informații și momente istorice variate și dramatice. O succintă reconstituire a istoriei colecției lui D. A. Sturdza trebuie să pornească, desigur, de la donația din anul 1876. Cele 530 monede și medalii menționate mai sus, adunate de D. A. Sturdza vreme de circa trei decenii, includeau 166 monede și medalii din Țara Românească (sec. XIV-XVIII), 141 monede medievale moldovenești, 11 monede și medalii din Transilvania respectiv 121 monede și medalii străine. Se remarcă între monedele și medaliiile Țării Românești, pe lângă emisiunile monetare ale Domnilor din sec. XIV-XV și XVII, două monede de argint de la Mihai Viteazul (1600), cinci monede cu efigia lui Constantin Brâncoveanu, datate 1713 – una de aur și patru de argint – și două medalii cu efigia domnitorului Constantin Hangerli, din 1799 (una de argint și una de bronz). Într-o mare măsură (dar nu integral) ele se regăsesc astăzi în fondul numit „colecția Moscova” aflat la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, dar și la Cabinetul Numismatic al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, identificarea lor precisă (cu excepția unor piese rare și spectaculoase, ușor de regăsit) fiind dificilă din cauza amestecării ei, în momentul expedierii la Iași / Moscova în anii 1916-1917 sau pe când se aflau într-una din cele două locații menționate, cu „colecțiunea Statului” (vechiul fond al Muzeului Național de Antichități). Multă vreme s-a considerat că înțelegerea verbală de care vorbeam dintre D. A. Sturdza și M. C. Sutz a fost respectată până în 1893, când D. A. Sturdza avea să dăruiască Academiei Române un lot de șapte monede de aur, grecești, romane și bizantine, și anume un stater emis de Filip II, regele Macedoniei, un stater de tip Koson, provenind probabil din tezaurele descoperite la începutul sec. XIX în munții Orăștiei, aurei romani emiși de Traian și de Carus, solidi romani și monede bizantine de aur de la Theodosius II, Iustinian I respectiv Constantin VII și Roman II. Constatăm astăzi, potrivit datelor din inventarele noastre, că a existat un moment premergător, mai puțin spectaculos, dar semnificativ. În 1888, în colecția lui D. A. Sturdza avea să intre, fiind donat de acesta Academiei Române, un tezaur de 191 denari și antoninieni romani, eșalonați din sec. I p.Cr. (câteva piese) până la mijlocul sec. III p.Cr., respectiv la Filip Arabul și familia sa. Tezaurul a fost descoperit în 1888 într-o localitate neprecizată din jud. Gorj și a intrat în literatură sub

Placheta de argint a Prințului Leopold de Hohenzollern Sigmaringen

AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

numele generic de tezaurul „jud. Gorj 1888”, acesta alăturându-se zecilor de tezaururi din același moment care definesc cel mai mare orizont de teaurizare din Dacia romană, generat de atacurile gotice de la mijlocul sec. III p.Cr. Acestea sunt oarecum singurele repere cronologice certe pe care le avem despre părți semnificative ale colecției lui D. A. Sturdza. Prima evidență serioasă a colecției, care timp de decenii (mai exact între 1876 și 1910) fusese depozitată într-o ladă din Aula Academiei Române ale cărei chei le aveau doar D. A. Sturdza și M. C. Sutz, avea să fie realizată parțial de către Constantin Moisil începând cu anul 1911, după înființarea Cabinetului Numismatic al Academiei (unde fusese adus în calitate de asistent al lui M. C. Sutz), acesta din urmă fiind menit să administreze sistematic colecția numismatică a acesteia, dar și vechea Colecțiune a Statului, de la Muzeul Național de Antichități, adusă acum la Academia Română. Era o acțiune menită să pună ordine în ceea ce se adunase cu mari eforturi, dar nesistematizat, timp de mai bine de patru decenii, de cele două instituții și cele două personalități fondatoare ale numismatiei românești, D. A. Sturdza respectiv M. C. Sutz. Acțiunea de identificare și înregistrare care a generat primul registru inventar al Cabinetului Numismatic s-a realizat între anii 1911, respectiv 1916, când ea a fost stopată odată cu intrarea României în Marele Război. C. Moisil a procedat de unul singur la inventarierea a ceea ce se aflase până atunci în lada de fier păstrată de D. A. Sturdza în Aula Academiei Române, dar și a ceea ce fusese adus de la Muzeul Național de Antichități. Prin urmare, înregistrarea s-a făcut oarecum aleator, în funcție de ce găsea eventual menționat pe plicurile din lada de fier a lui D. A. Sturdza sau în Colecțiunea Statului. Prin urmare, intrările de monede corespunzătoare anilor din registrul inventar 1911-1916 nu sunt în concordanță cu realitatea istorică a intrării lor în colecție, ci mai ales, dar nu exclusiv, cu momentul în care C. Moisil a procedat la înregistrarea lor. Regăsim, astfel, înregistrate în 1914, cele șapte monede de aur donate de D. A. Sturdza în anul 1893 sau cele trei piese românești de aur (valori de 20, 50 și 100 lei) de la jubileul de 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I donate în 1906. Toate înregistrările se referă de fapt la piese colecționate în intervalul de timp dintre 1871 și 1911, anul real al fiecărei intrări regăsindu-se rare ori. Excepție fac monedele sau medaliile donate de D. A. Sturdza după anul 1911, care erau, desigur, înregistrate în paralel, la momentul potrivit. Dintre acestea, menționăm pentru anul 1911: medalia din argint a

Ministerului Lucrărilor Publice, plachete din argint și din metal comun cu Prințul Leopold de Hohenzollern; patru monede de argint medievale, dintre care trei moldovenești (Bogdan, Ștefan, Ștefăniță) și una ungurească, respectiv două monede moldovenești anepigrafe din metal comun; o medalie aniversară cu botezul Principesei Maria și una dedicată inaugurării statuii lui Vasile Alecsandri la Iași; cinci monede de argint de la Henri de la Tour (1614), trei taleri de la Filip III al Spaniei, Westfriesland respectiv St. Gall (1622), toate găsite chiar la Miclăușeni. Pentru anul 1912 avem de la D. A. Sturdza doar două monede românești de aur cu valoare nominală de 20 lei, din anii 1890, respectiv 1906; în sfârșit, anului 1913 îi revin 253 monede de argint moldovenești „aduse de D. A. Sturdza din vechiul Depozit al Academiei Române” (adică din partea de colecție alcătuită între 1876 și 1910), dintre care 13 de la Bogdan I, 5 Roman (conform tipologiei elaborate de D. A. Sturdza la acea vreme), 160 Alexandru cel Bun, 4 Ștefan, una de la Alexandru Lăpușneanu, 12 monede (șase din argint și șase din metal comun) din vremea lui Despot Vodă, 58 anepigrafe. Cea mai recentă înregistrare a unei piese provenite de la D. A. Sturdza datează din 12 martie 1914, fiind vorba despre un lot de 37 monede de monede de argint, dar și câteva din metal comun de la Mircea cel Bătrân, Mihail, Dan II, Roman, Petru Mușat, Ștefan, cu legendă latină și slavă, Sigismund Bathory, câteva piese moldovenești anepigrafe, două emisiuni ale lui Nicolae Redwitz. D. A. Sturdza avea să ne părăsească în toamna aceluiași an, la 8 octombrie 1914. Lăsa în urma sa o operă de edificare instituțională impresionantă, ca și una științifică pe măsură, fiind alături de M. C. Sutz fondatorul cercetării numismatiei românești și, desigur, întemeietorul numismatiei medievale românești ca știință de sine stătătoare. Contribuțiile sale rămân până astăzi de cea mai mare actualitate, fiind în mare măsură confirmate de cercetările ulterioare. Fără îndoială, ca o adevărată perlă a Coroanei, rămâne lucrarea sa de referință „Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien”, publicată la Viena în 1874. În același timp, lăsa Academiei Române cea mai reprezentativă colecție personală de monedă medievală a Țării Românești, respectiv a Țării Moldovei, alături de mii de piese cumpărate în numele Academiei Române pentru colecție sau primite ca donații. Poate cel mai spectaculos exemplu care trebuie menționat se leagă de achiziționarea directă pentru Academia Română de

către D. A. Sturdza, urmare a semnării lui I. Papiniu, ministru plenipotențiar al României la Constantinopol, în anul 1908, de la un anticar din capitala Imperiului Otoman, a două bule sigilare medievale românești de aur, atribuite una lui Alexandru al II-lea, Domn al Țării Românești (1568-1577), iar cealaltă lui Petru Cercel, Domn al Țării Românești între anii 1583-1585. Astăzi, la mai bine de 100 de ani de la începutul constituirii Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei, regăsim, în colecțiile numismatice ale Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, piese care ne duc cu gândul la vechile donații ale lui D. A. Sturdza, mai ales aceea din 1893. Publicarea recentă a colecțiilor de monede de aur grecești, romane și bizantine din colecțiile celor două instituții (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, respectiv ale Bibliotecii Academiei Române) face parțial posibile anumite presupuneri legate de proveniența reală a unor piese. Astfel, cele șapte monede de

Ducat venețian de la Ludovico Manin (1789-1797)

Bula de aur de la Petru Cercel

aur donate de D. A. Sturdza în anul 1893 se află cu un mare grad de certitudine în colecțiile aflate astăzi la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, fiind însă imposibil de precizat, în marea majoritate a situațiilor, care sunt cele ce au aparținut donației lui D. A. Sturdza, ca urmare a lipsei unei descrieri și a existenței în aceeași colecție a mai multor piese de aur de la același emitent. Se regăsesc astfel, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, doi stateri de la Filip II al Macedoniei, unul dintre ei fiind prins într-o montură; cum nu avem știre că piesa de la D. A. Sturdza s-ar fi aflat în această situație, e posibil ca exemplarul celălalt să se integreze donației din 1893. Continuitatea în asigurarea și garantarea proprietății Academiei Române asupra colecțiilor numismatice și nu numai, respectul față de istorie, neafectarea patrimoniului de decizii politice sau de rivalități personale și stabilitatea cadrului legislativ referitor la acestea sunt condiții necesare și obligatorii pentru perpetuarea unei moșteniri lăsate nouă de eroii fondatori, constructorii ai Statului Român modern.

Dr. Emanuel Petac

Jumătate de ducat venețian de la Francesco Morosini (1688-1694)

Contribuția membrilor Societății Academice Române la

Formarea și îmbogățirea colecțiilor Bibliotecii Academiei Române, îndeosebi a colecțiilor speciale, a parcurs un drum lung și uneori zbuciumat, ca și acela al Academiei Române înseși. Prima perioadă, cea mai lungă, se caracterizează prin constituirea colecțiilor de bază, prin stabilirea principiilor de organizare (cele mai multe fiind și astăzi în vigoare) și prin alcătuirea unora din instrumentele bibliografice necesare consultării fondurilor.

Lunga istorie de formare a acestor colecții începe odată cu istoria Academiei Române; în prima ședință a Societății Academice Române din august 1867, episcopul Dionisie Romano al Buzăului donează nou înființatei biblioteci 81 de cărți vechi. Primul nucleu de manuscrise prețioase intrate în fondurile Bibliotecii Academiei este reprezentat de manuscrisele Nicolae Bălcescu, prin donația lui Ion Ghica din 1870. Tot de la Ion Ghica s-au primit, în 1872, două lăzi cu documente istorice, iar de la generalul I. Adrian un număr de 50 de cărți, între care se aflau volume ale clasicilor latini din Colecția Panckouque, cu text paralel în limba latină și franceză, și dicționarul limbii franceze de Émile Littré, în 4 volume. Câțiva ani mai târziu, I. Adrian a dăruit încă 46 de cărți rare, printre care *Storia universale*, a lui Cesare Cantili, în zece volume, apărută în 1862 la Torino, *Nouvelle Géographie universelle*, a lui Elisée Reclus, în trei volume, apărută la Paris în 1876-1877, ediții din Dante, Petrarca, Ariosto, Torquato Tasso, Alessandro Francesco Manzoni etc. Donații mai mărunte au intrat în 1875 de la George Barițiu, dr.

Ion Ghica

Anastasiu Fătu și baronul Adolphe d'Avril, ales membru de onoare străin al Societății Academice Române în 1871, dar și de la V. A. Urechia, P. S. Aurelian și Anastasiu Pencovici.

În calitate de președinte al Societății Academice Române, Ion Ghica a adresat, prin presă, la 5 martie 1877, un vibrant apel pentru stimularea interesului public față de tânăra bibliotecă a Societății Academice Române. Apelul președintelui a găsit în sufletul multor cărturari ecoul așteptat, astfel că noi colecții s-au adăugat la fondul de până atunci al bibliotecii. Dimitrie A. Sturdza, care de-a lungul vieții a contribuit în mod esențial la îmbogățirea patrimoniului științific, cultural și național al Academiei Române, al cărei membru a fost ales încă din 15 septembrie 1871, a făcut nenumărate donații, multe dintre acestea de mare valoare. Astfel, numai în 1880 oferă o bogată colecție de diplome și acte românești, latinești și slavonești,

cele mai vechi datând din secolul al XIV-lea, toate relative la istoria poporului român, precum și prețiosul manuscris al preotului Grigore din Măhaci (datat în jurul anului 1600 și conținând cărți populare), publicat de B. P. Hasdeu în *Cuvente den bătrâni*. La 7 noiembrie și la 5 decembrie în același an, D. A. Sturdza a făcut o nouă donație, respectiv 145 de cărți românești și străine, printre care 42 de volume ale Colecției Katona, *Historia critica regum Hungariae* (Budae, 1779; 1817) și Joh. Sommer, *Vita Jacobi Despotae ...* (Witebergae, 1587); la 27 februarie 1881, un exemplar din *Cazania* (1643) mitropolitului Varlaam, iar la 25 martie același an,

zece volume de manuscrise bisericești vechi din secolele XIV-XVII și 8 volume manuscrise din secolul al XIX-lea, acestea din urmă privitoare la Revoluția de la 1821 și la lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei. Alte prețioase donații mai sunt: 12 iunie 1881 - 29 de cărți românești vechi - și în 1884 - 1023 volume de cărți tipărite și 56 de manuscrise, dintre care 37 românești, din secolele XVIII-XIX, 18 grecești și unul în limba franceză; în 1885, dăruiește bibliotecii alte 877 volume de cărți tipărite și 117 manuscrise, acestea din urmă fiind aproape în întregime vechi codice ale cronicarilor moldoveni, de mare importanță pentru întocmirea edițiilor critice ale scrierilor istorice din secolele XVII și XVIII, precum și 139 de monede moldovenești. Între cele mai importante donații din perioada de început a Bibliotecii Academiei Române o menționăm pe aceea a mitropolitului Iosif Naniescu, cea mai numeroasă colecție depusă vreodată la Academie de o persoană particulară, care cuprindea peste 8000 volume de cărți românești vechi și cărți rare, 288 de manuscrise în diferite limbi, dintre care 184 manuscrise românești.

De la doi membri de onoare francezi, Léon de Rosny și Émile Picot, Biblioteca a primit în 1880 și 1881, de la cel dintâi, 27 de cărți și manuscrise în limba chineză și 11 cărți în limba japoneză, iar de la cel de al doilea, o raritate bibliografică, *Catechismul românesc*, al lui Vito Piluzio, tipărit cu litere latine, la Roma, în 1677. Pe lângă importante daruri de publicații oferite de unii dintre membrii Academiei Române și de numeroase instituții și cărturari din afara ei, daruri care au îmbogățit Biblioteca Academiei în perioada 1879-1885 cu câteva mii de cărți românești și străine, cu manuscrise, documente și piese numismatice, conducerea Academiei Române s-a preocupat și a determinat aducerea în Academie, ca donații, a câtorva biblioteci întregi, printre care cea mai bogată, ca număr de cărți și mai valoroasă prin conținutul ei, a fost biblioteca ce aparținuse lui Dimitrie C. Sturdza-Scheianu - vestita Bibliotecă Scheiană -, un adevărat tezaur pentru studiile istorice, cumpărată de Camera legiuitoare și dăruită Academiei Române în iulie 1884. Biblioteca Scheiană îmbogățea colecțiile bibliotecii cu 7487 volume de cărți,

cele mai multe cărți vechi, 143 volume de manuscrise și un mare număr de documente originale din cele două principate, din Transilvania și din Ungaria. O altă bibliotecă, adusă aproape în întregime la Academie, a fost aceea a cunoscutului învățat francez A. Ubicini, care a lăsat prin testament biblioteca sa statului român care, la rândul său, a dăruit-o Academiei. Ea cuprindea 1 049 volume de cărți tipărite și un număr de manuscrise. De asemenea, la 6 martie 1882 a fost anunțată în Adunarea generală a Academiei Române donația bibliotecii lui Nifon Bălășescu, care va fi primită la Academie în 1887 și

Mitropolitul Iosif Naniescu

a bibliotecilor lui C. C. Hepites din Brăila și Boleslas Hâsdeu din Viena, care vor intra în Academie în cursul Sesiunii generale din 1886.

Pe lângă aceste importante daruri, oferite de unii membri ai Academiei și de numeroase instituții și cărturari din afara ei, daruri care au înavuțit biblioteca cu câteva mii de cărți românești și străine, cu manuscrise, documente și piese numismatice,

D. A. Sturdza

Al. Odobescu

la constituirea colecțiilor Bibliotecii Academiei Române

Academia a făcut achiziții, administrându-și autonom veniturile (oricum neîndestulătoare pentru nevoile sale) prin cumpărări, prevederile bugetare pentru achiziții fiind, spre exemplu, de 2 000 de lei, în anul academic 1879-1880 și 5 000, în anul 1885-1886, sume din care s-au cumpărat cărți străine de valoare, de la librari și anticari din mai multe capitale europene, cu care Academia își crease legături statornice: G. Masson la Paris, Otto Harrassowitz la Leipzig, Loescher la Torino, Carl Gerold la Viena (prin care-și desfăcea și propriile sale publicații). Se poate considera că, după 1885, perioada de constituire a colecțiilor Bibliotecii Academiei, desfășurată în două etape,

Titu Maiorescu

până în 1902, el a adus, an după an, importante contribuții la îmbogățirea tuturor colecțiilor bibliotecii. Numărul lor se ridică la peste 1 250 volume de cărți și periodice, 90 de manuscrise, 950 de documente istorice, 250 de stampe și fotografii, 25 de hărți și 1700 de monede și medalii. Dintre cărțile donate, menționăm 40 de fascicule din acele rare „avvisi” tipărite la Roma în anii 1594-1601, privitoare la războaiele contra turcilor și, în special, la războaiele purtate de Mihai Viteazul, iar dintre documentele istorice pe cele de la domnitorii Petru Rareș, Radu Mihnea, Miron Barnovski și Matei Basarab, precum și corespondența lui V. Alecsandri cu Costache Negri. În 1887, Mihail Kogălniceanu a oferit bibliotecii corespondența în limba chineză pe care a avut-o pentru recunoașterea independenței României în urma războiului de la 1877 - 1878 și documente istorice de la Petru Rareș și Ieremia și Constantin Movilă. Darul cel mai de seamă pentru literatura română a venit însă de la Titu Maiorescu, care a oferit, la 25 ianuarie 1902, manuscrisele

Mihail Kogălniceanu

1867-1879 și 1880-1885, s-a încheiat. La 1885, pe lângă colecția de imprimate, care trecea de 30 000 de volume, biblioteca mai posedă, bine delimitate, câteva colecții speciale: sute de manuscrise românești, mii de documente istorice, sute de hărți și stampe, mii de monede și medalii, mărci poștale și obiecte de muzeu. S-a votat atunci *Legea depozitului legal* (promovată de D. A. Sturdza), care a asigurat completarea depozitului național și s-a încredințat conducerea lucrărilor bibliotecii unui valoros om de cultură care avea pregătirea, pasiunea și energia necesare unui director de bibliotecă, în persoana lui Ioan Bianu, creându-se, astfel, premisele pentru organizarea și dezvoltarea Bibliotecii Academiei după principiile biblioteconomiei moderne, după modelul marilor biblioteci europene. După 1885, seria donațiilor a continuat, iar D. A. Sturdza a rămas și pentru această perioadă în fruntea donatorilor. Din 1886 și

Iacob Negruzzi

poetului M. Eminescu, peste 15000 de pagini, iar în anii 1903 -1905 corespondență de la Vasile și Iancu Alecsandri, Costache Negruzzi și George Sion.

Colecții de cărți românești vechi, manuscrise și documente istorice s-au mai primit, în 1894, de la A. Papadopol-Calimach (versuri autografe de C. Negri, V. Alecsandri și V. Pogor tatăl), de la Vincențiu Babeș, Iacob Negruzzi (manuscrise originale ale lui C. Negruzzi și corespondență de la V. Alecsandri), de la Simion Florea Marian, Spiru Haret, de la N. Iorga și I. Tanoviceanu.

La dezvoltarea colecțiilor speciale ale Bibliotecii Academiei și-au mai adus contribuția: D. C. Sturdza-Scheianu, în anii 1890-1904, cu manuscrise și documente românești, I. A. Cantacuzino cu 244 volume de cărți românești și străine, Theodor Rosetti, în 1896, cu un exemplar din Liturghierul lui Macarie (1508), prima tipăritură din țara noastră, Em. Donici, în 1887, cu 2500 de documente istorice, Paulina V. Alecsandri, în 1891, cu manuscrise și hărți diverse rămase de la V. Alecsandri, în 1903, biblioteca episcopului Melchisedec (2511 volume de cărți, 82 volume de manuscrise și 114 monede).

În anul 1905, după 38 de ani de la înființarea Bibliotecii Academiei Române, colecțiile acesteia numărau aproximativ 145000 volume de cărți, 6500 volume de periodice, 4800 volume de manuscrise, 38000 de documente istorice, 950 de hărți și atlase, 3500 de stampe și portrete, 6000 de monede și medalii. Dintre donatorii cei mai statornici de după 1918, trebuie să-i amintim pe Nicolae Iorga, Marcu Beza, Const. Karadja, D. N. Ciotori, generalul Radu R. Rosetti, I. E. Torouțiu, G. Adamescu, Virgil Drăghiceanu, Costin Stoicescu, toți îmbogățind colecțiile Bibliotecii cu numeroase cărți românești vechi și moderne, cu prețioase incunabule și cărți rare privitoare la țara noastră. Îi putem adăuga pe Dimitrie Dan din Cernăuți, care a dăruit, în 1920, un manuscris din 1788 al *Alexandriei*, pe Iacob Negruzzi, care a oferit în 1921 manuscrise originale ale lui V. Alecsandri, comunitatea grecească din Sibiu de la care s-au primit, în același an, 15 volume cu acte și documente, N. Titulescu care în

1935 a achiziționat la Londra, pentru Biblioteca Academiei, colecția de manuscrise românești ce aparținuse savantului Moses Gaster. Donațiile au continuat și în toată perioada interbelică, cuprinzând manuscrise valoroase ale operelor lui Duiliu Zamfirescu, Titu Maiorescu, Liviu Rebreanu, Octavian Goga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, George Bacovia, Vasile Voiculescu, Camil Petrescu, Ion Minulescu, Adrian Maniu, Aron Cotruș și încă mulți alții. Elena Coșbuc a dăruit Bibliotecii manuscrise originale rămase de la George Coșbuc, iar Ruxandra Vlahuță a oferit Bibliotecii, în 1942, manuscrisele originale și corespondența primită de poetul Al. Vlahuță. În anii 1942- 1944, I. E. Torouțiu a dăruit, printre altele, manuscrisele unor opere inedite de M. Eminescu și Titu Maiorescu.

Nicolae Iorga

Elena Perticari-Davila a oferit, în 1941, corespondența lui Carol Davila, iar Al. Periețeanu-Buzău și P. Vladimirescu au dăruit numeroase piese de arhivă și documente istorice.

Poate că nu ar fi lipsit de interes ca Biblioteca Academiei Române să dea curs propunerii făcute de George Barițiu, încă la 7 august 1871, de a se publica „un catalog de toate cărțile oferite bibliotecii, dimpreună cu numele donatorilor”, măcar pentru perioada de până la 1948. Grație eforturilor acestor înaintași, dar și a altor personalități nenominalizate aici, Biblioteca Academiei Române este, după mai bine de 150 de ani de la înființare, cea mai mare bibliotecă românească, având cele mai complete fonduri de manuscrise și tipărituri românești și publicații străine privitoare la țara noastră, începând din cele mai vechi timpuri, valori culturale și științifice inegalabile.

Gabriela Dumitrescu

DIMITRIE ALEXANDRU STURDZA - MICLĂUȘANU

D. A. Sturdza a contribuit de-a lungul vieții în mod esențial la întregirea patrimoniului științific, cultural și național al Academiei Române, al cărei membru a fost încă din 15 septembrie 1871. A fost președinte al înaltului for în perioada 1882-1884 și, timp de 30 de ani, secretar general al Academiei. În această din urmă calitate s-a ocupat cu egal interes de problemele administrative, de găsierea și amenajarea unui local corespunzător pentru depozitarea și studierea unor materiale atât de prețioase cum erau acelea păstrate la Biblioteca Academiei. În vârtejul vremurilor și al problemelor politice, economice, sociale ale țării, a căror rezolvare era vitală pentru stabilitatea și progresul națiunii, a găsit întotdeauna energia și timpul

viitoare chiar monetele vor fi mutate și localul de până acum predat Universității” (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 25).

Ajuns la aproape 80 de ani, cu doi ani înainte de moarte, D. A. Sturdza era satisfăcut de votarea în Senat, în 1912, a Legii pentru Biblioteca Academiei, succes obținut și prin stăruința sa. Reafirma totodată ideea strânsei legături între destinul Academiei și cel al bibliotecii, nucleul în jurul căruia s-a dezvoltat instituția academică:

„Mulțumesc pentru știința ce mi-ai dat ieri seară, că Legea pentru Biblioteca Academiei s-a votat ieri în Senat. Acum rămâne numai, pentru ca să devie Lege Constituțională, să fie și promulgată. Atunci stăruința noastră va fi făcut primul și marele pas înainte spre realizarea unei

colaborat. Chiar și după moartea lui D. A. Sturdza, lucrarea sa, în varianta franceză, *Le Danube*, s-a dovedit de mare ajutor la sfârșitul Primului Război Mondial, în momentul negocierilor asupra chestiunii Dunării, la care participa, din partea României, Grigore Antipa. Acesta îi cerea lui Bianu, în mare grabă, câteva exemplare: „Avem nevoie mare pentru apărarea Dunărei de vreo 3 exemplare din cartea bătrânului Sturdza, *Le Danube și te rog trimite-mi-le la minister*” (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, p. 17-18), pentru a reitera cererea peste câteva luni, de această dată în dorința de a oferi broșura delegaților Germaniei („e nevoie de sprijinul bătrânului Sturdza”). În 1883, scriindu-i lui I. C. Brătianu, Sturdza a accentuat importanța dobândirii unui statut favorabil pentru România ca țară riverană, pentru care navigația și transportul pe Dunăre, administrarea porturilor aveau la nivel economic și politic un impact major: „Cestiunea Dunărei e mare – pentru că printr-înșă avem să rădicam la un fapt recunoscut de Europa – independința noastră. Când vom isbui ca Europa să recunoască că trebuie și statele de a doua mână respectate când ele arată o vitalitate necontestabilă și când au dreptul în partea lor, [...] – când vom isbui ca să scoatem drepturile noastre pe Dunăre victorioase din lupta ce s-a încins – România va ocupa o pozițiune mai tare, mai rădicată în Europa și aceasta va contribui a-i asigura încă mai mult viitorul, căci a luptat pentru o idee generoasă în constituirea politică a Europei” (B. A. R., Fondul de corespondență D. A. Sturdza, S 5/CMX2).

Acestea sunt ideile pe care le-a exprimat permanent, în orice împrejurare, construindu-și un adevărat crez al existenței sale: patria, viitorul, datoria, munca mai presus de orice. Într-o scrisoare către Bianu, în octombrie 1895, se autodefinia, cu o formulă care îi exprimă cel mai potrivit personalitatea, ca fiind „muncitorul în via datoriei către stat și națiune”. În 1903, i se destăinuia aceluiși prieten și colaborator nedespărțit, preocupat, înainte de toate, de soarta patriei și de viitorul ei: „Dumnezeu atotputernicul a binecuvântat munca conștiințioasă și inimoasă depusă de cetățeni pentru a scăpa patria de grea primejdie economică, morală și politică. Nu am intrat încă în zile senine și mai avem mult de lucrat pentru a asigura viitorul: dar pășind înainte cu steagul nostru, pe care stă scris – Judecata dreaptă să biruiască și Devotament Patriei și Regelui – vom ajunge la țel”. Sunt formulări și idei pe care le păstrează obsedant în textele sale,

căci în 1904, la început de an, afirma din nou: „... nu trebuie să uităm menirea noastră – a muncii – nu numai pentru prezent, ci a asigura rostul viitorului”. Expresiile sale favorite, adevărate aforisme, au rămas în memoria celor care l-au cunoscut, mult după dispariția sa. Gr. Antipa reia una dintre ele în 1930, scriindu-i acum lui Bianu din Berlin: „... vorba neuitatului nostru Sturdza – „judecata dreaptă va birui” (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 55).

Răzbate din toate aceste mărturisiri figura unui om sever, aspru, de mare seriozitate și disciplină, profund devotat țării și intereselor ei, un împătimit de muncă, cu un exacerbat simț al datoriei față de națiune, gândind mereu la prezentul, dar mai ales la viitorul ei. Aceste trăsături fuseseră formate prin educația primită în familie, așa cum dezvăluia la aniversarea a 70 de ani, în discursul adresat liberalilor: „Am mai fost ajutat încă de povața care am avut-o din copilărie de la părinții mei, de la mama mea de la tatăl meu. Povața aceea care constă în cuvântul: datorie, datorie și iar datorie” (*Dimitrie A. Sturdza. Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani*. 25 februarie 1903, București, Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1903, p. 122).

Cu aceeași ocazie, trasa profilul moral al omului politic implicat în conducerea țării și propunea o definiție a statului ca fiind întreaga societate, națiunea în ansamblul ei, în cadrul căreia fiecare membru este responsabil de mersul și devenirea comunității:

„... bărbatul de stat trebuie să fie impersonal și să înlăture de la sine toate legăturile impulsive de glorie sau de mărire. El trebuie să fie dominat de o singură idee, ideea de Stat, ideea că Statul e cea mai înaltă organizare omenească [...] În realitate, noi, membrii unei societăți dintr-această țară, noi, toată suflarea unui popor, noi constituim tocmai Statul; și, afară de noi, Stat nu ar putea exista” (*Ibidem*, p. 123). Chiar și în urările de An Nou pe care le adresează cunoscuților și colaboratorilor săi, tonul este sobru și ceremonios, iar mesajul se organizează în jurul aceluiași teme: soarta țării, datoria față de ea, efortul permanent pentru consolidarea și progresul națiunii. La 1 ianuarie 1902 le transmitea lui Titu Maiorescu și Dimitrie Onciul același mesaj pentru începutul de an: „Patria noastră trece printr-o crasă morală și materială. Nu trebuie să ne preocupe numai dănuirea la guvern a partidului național-liberal, ci, mai ales, viitorul și trăinicia a însuși statului român. Mai mult decât orișicând trebuie să ne stăpânim pornirilor personale și să fim conștienți că dinaintea Patriei cu

D. A. Sturdza în biroul său de la Academie

pentru a soluționa până și elementele de detaliu, aparent lipsite de importanță, prin care însă se puteau oferi condiții moderne, adecvate statutului celei mai prestigioase instituții științifice naționale și standardelor epocii. În iulie 1890, după cumpărarea și amenajarea casei Cesianu, noul sediu al Academiei și al bibliotecii, îl anunța pe Ioan Bianu, răspunzând solicitării sale anterioare:

„În fine, ieri s-a terminat afacerea linoleului și am subscris proba cea cu colorarea mai deschisă în urma aprobării autorităților competente [...] Mutatul pășește înainte cu regulă și spre bucuria noastră, căci se dovedește din ce în ce mai mult că avem loc destul nu numai pentru prezent, dar și pentru viitor. Sala de ședinți e foarte frumoasă și s-a pus la cale și cestiunea gazului. Astfel stăm bine și sperăm că săptămâna

dorinți de care depinde existența Academiei noastre” (*Ibidem*, p. 167-168).

Ca secretar general al Academiei, a fost acela care a alcătuit cu rigurozitate rapoartele de activitate, fiind recunoscut pentru acribie, stilul ordonat și bine organizat, pasiunea pentru cifre și statistică, ca argumente imbatabile și convingătoare. A considerat necesară și traducerea lor în alte limbi, pentru a putea prezenta în afara țării o imagine exactă a culturii și realității românești, considerând că „... a pune pe oameni pe calea unei judecăți drepte asupra noastră și a națiunii noastre este de o mare și neapărată necesitate, mai ales când această judecată intră în publicul cel mare” (*Ibidem*, p. 40). În același scop, a trimis unor intelectuali și unor instituții europene lucrările proprii sau pe cele la care a

ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ

toții avem mari datorii de îndeplinit, căci numai prin Patrie putem ființa în lume. [...] să lucrăm cu toții cu curățenie de inimă și de suflet și cu devotament întreg pentru Patrie și Rege” (B.A.R., Fondul de corespondență Titu Maiorescu, S 16 (6)/XVIII, ; v. și Fondul D. Onciul, S 36(2)/XXII).

Pe fundalul acestor concepții, născute din ideea că modestia, abandonarea intereselor și priorităților proprii, munca neîntreruptă slujesc datoriei supreme de înălțare a patriei, pot fi înțelese criticile sale dure la adresa clasei politice și a guvernărilor, atunci când aceștia nu se ridică la nivelul misiunii lor sacre. Numai un demnitar ca el, care ducea o viață simplă și modestă, care dormea pe un pat de fier și refuza privilegiile poziției sale, precum trăsura oficială sau vagonul ministerial, putea să constate acuzator și tăios:

„Sălbăticia guvernamentală merge la noi crescând și este o dovadă vie că trufele și șampania, însoțite de joc de cărți și altele de asemenea, nu sânt destinate a cultiva, ci a sălbătici pe om, a-i scoate din inima lui conștiința și a-i zdrobi mintea. Pentru mine însă, care observ toate câte să petrec din punctul de vedere al bărbatului de stat, aceste sălbăticii nu sunt inconștiente. Ele au de țel a deprinde pe oameni fără căpătâi la ideea că îndrăzneala și obrăznicia se pot întrebuița în viață fără primejdie, de îndată ce sânt organizate. Și guvernul organizează sălbăticia, pentru că-și închipuiește că astfel va putea domina orice situațiune. Aceasta este faza prin care trecem” (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 113).

Strictețea principiilor, patima cu care riposta uneori, acțiunea autoritară și hotărâtă, chiar dacă generate de aceste scopuri nobile, au atras de multe ori asupra lui D. A. Sturdza puternice sentimente de antipatie și de dezaprobare din partea unora dintre contemporani. Al. Odobescu, A. D. Xenopol, Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, Nicolae Iorga sunt numai câțiva dintre cei care au contestat ori au criticat deciziile și acțiunile sale. Chiar și aceștia i-au recunoscut însă meritele și i-au admirat puterea de muncă, cunoștințele și erudiția, tenacitatea, dăruirea, așa cum o făcea de exemplu Odobescu, în 1888, când, considerându-se nedreptățit de acuzele secretarului general al Academiei, avea puterea să admită cu noblete: [o minte] „care, altfel, este, negreșit, și ageră și deșteaptă, și muncitoare și destul de bogat înzestrată cu științe felurite!” Mulți au fost însă cei care l-au respectat și l-au apreciat, unii chiar l-au venerat, pentru activitatea și realizările lui excepționale, pentru rolul hotărâtor pe care l-a jucat în societatea românească aproape jumătate de secol.

În 1887, scriindu-i lui Bianu din Roma, Nicolae Densușianu exclama cu emoție, impresionat de faptele și caracterul lui D. A. Sturdza: „Ce fericire pentru noi și pentru binele țării este bărbatul acesta înțelept, omul acesta de aur pe care nu-l putem de ajuns prețui”.

Academia însăși îl elogia, în 1903, pentru munca depusă vreme de trei decenii în folosul instituției, pentru generoasele sale daruri, pentru studiile și publicațiile sale: „... totdeauna ai fost și ești, în sânul acestei instituțiuni, cel mai activ, cel mai zelos, pentru creșterea și îmbogățirea ei morală și materială. Colecțiunile, pentru studiul istoriei și al limbii române, de cărți, de manuscripte, documente, monete se datorează în cea mai mare parte darurilor bogate și stăruințelor Domniei Tale; publicațiunile mari

lui Sturdza, un apel pentru un concurs literar (1850) și o prezentare a Moldovei (1854), cu numeroase date referitoare la geografia, economia și populația provinciei, demonstrând înclinația către studiul științific obiectiv, către exactitatea și bogăția informației. Prefața prezintă succint, dar într-un stil omagial, întregul parcurs al activităților desfășurate în multiple domenii și fixează astfel figura acestui „român întreg”:

„Credința în Dumnezeu, încrederea în virtuțile neamului nostru și în viitorul lui, adâncă iubire de poporul românesc, înalta înțelegere a datorii ca om și ca român – datorii sub cari dispăre cu totul individualitatea omului cu poftele și slăbiciunile sale – sunt trăsăturile principale ale acestui caracter de oțel ...” (*Un român întreg*. Dimitrie A.

să dovedească influința franceză la români! Acest lucru mi se pare prea dosnic. *Bibliografia românească*, făcută de un român, nu poate avea în vedere decât punctul de vedere românesc, ca să faciliteze românilor și, firește, în al doilea loc tuturor filoromânilor, aflarea cărților necesare pentru cunoștința românilor. Dar să scriem cărți și să facem o bibliografie ca să dovedim că din nemernicia noastră alții ne-au scos la neam: aceasta nu o pot înghiți, fiindcă nu e adevărat. M-am indignat însă de modul cum trătează pe Bibescu și cum trătează pe revoluționarii din 1848. Cu asemenea opinii și convicțiuni spalăcite nu să regenerează o națiune și nu să rădică o țară”.

La două decenii de la moarte, strădania și împlinirile lui D. A. Sturdza au fost evocate cu

istorice au fost făcute prin îngrijirile și munca Domniei Tale. Viața Domniei tale, de 32 de ani încoace, este atât de strâns legată de activitatea Academiei Române, încât una fără alta nu se poate înțelege”.

Semnau, printre alții, P. S. Aurelian, Ion Kalinderu, I. C. Negruzzi, A. Saligny, P. Poni, V. Babeș, Gr. G. Tocilescu, dr. I. Felix, Titu Maiorescu, Ioan Bianu.

La aceeași aniversare, Carol I, regele pe care Sturdza l-a considerat un model, slujindu-l cu total devotament, își exprima într-o scrisoare aprecierea, evidențiind trăsăturile morale care i se păreau a-l defini în cea mai înaltă măsură: „... ai dat o strălucită pildă de neclintită încredere, de bărbătească voință și de o putere de muncă neasemănată. O isbândă deplină a încununat silințele tale; iar România recunoscătoare nu va uita niciodată pe vrednicul patriot, care a știut a învinge toate greutățile, spre a înlătura primejdia ce o amenința”. Un alt portret elogiativ i s-a dedicat în 1907, în preambulul unui volum care include primele două scrieri ale

Sturdza. *Idei, simțeminte, lucrări din anii 1850 și 1854 amintite la 25 februarie 1907 când împlinește vârsta de 74 ani*, [București, 1907], p. XIV) Sturdza a crezut sincer și cu tărie în deviza liberală: „Prin noi înșine” și și-a manifestat convingerea că România se poate afirma prin capacitățile și valorile proprii. „Nu vom deveni numai un bulevard în contra unei puteri: vom fi un centru de civilizațiune în Europa răsăriteană și cuvântul românesc va fi ascultat și respectat”, spunea în 1883. Aceeași înflăcărare, cu accente naționaliste, îl anima chiar și pentru motive mărunte, dar care, după opinia sa, puteau pune într-o poziție inferioară națiunea română. Într-o scrisoare din 1895, critica vehement, poate exagerat și subiectiv, lucrarea lui George Bengescu, *Bibliographie franco-roumaine du XIXe siècle*, considerând-o un demers defăimător la adresa culturii române și a generației pașoptiste: „Cartea e utilă, nu e vorba, dar am multe, foarte multe de zis. Mai întâi să facă un român o bibliografie, ca

admirație și pioșenie, în câteva cuvântări rostite de personalități ale momentului. Este de notat că niciuna dintre acestea nu uită să amintească implicarea lui Sturdza în fondarea și dezvoltarea Academiei Române. I. G. Duca l-a văzut ca pe „un om care cu o muncă de mucenic și cu dezinteresare de apostol a închinat toată viața lui patriei sale; [...] a cinstit cultura românească nu numai prin întinsele sale cunoștințe în atâtea domenii ale gândirii și ale cercetărilor omenești, dar și prin organizarea temeinică ce a știut să dea Academiei Române ...”

Pentru Const. I. C. Brătianu, „El era omul principiilor, dintre care primul era că fiecare cetățean trebuie să fie un servitor credincios al Statului și că trebuie să sacrifice orice interes personal, interesului public; și el cel dintâi în timp de 60 de ani a dat exemplul unei vieți de sacrificiu pentru binele obștesc.”; vorbitorul îndemna totodată să nu fie uitate „munca și rolul său la Academia Română al cărei stâlp a fost cât a trăit”.

Luminița Kövari

180 DE ANI DE LA APARIȚIA REVISTEI

Prima jumătate a secolului al XIX-lea este, poate, cea mai agitată perioadă de transformări social-culturale, culminând cu revoluția de la 1848, care a înflăcărat intelectualii români din toate cele trei provincii românești. Trebuie să amintim că în perioada Regulamentului Organic și evident a domniilor regulamentare, relațiile cu Occidentul, în primul rând cu civilizația și cultura franceză, au înregistrat progrese deosebite. Presa, literatura, teatrul francez au

oferite de niște domnii luminate, precum a fost și cea a lui Mihail Sturdza, domn al Moldovei între anii 1834–1849. Presa, aflată la începuturile sale, s-a manifestat printr-o amplă activitate publicistică. Primele ziare au fost: la București, „Curierul românesc” (1829), sub conducerea lui Ion Heliade Rădulescu; la Iași, „Albina românească” (1829), din inițiativa lui Gheorghe Asachi; la Brașov, „Gazeta de Transilvania” (1838), având în frunte pe marele

Importanța revistei trebuie privită din triplă perspectivă și anume, în primul rând pentru manifestul numit *Introducere*, în care descoperim un adevărat program editorial, dar acesta este, de fapt, o primă afirmare a ceea ce mai târziu, prin *Junimea*, a reprezentat apariția spiritului critic în cultura română și primatul esteticului.

Kogălniceanu însuși spunea: „O foaie, dar, care, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie care, făcând

jurnaluri românești. Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecare cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său. Urmând unui asemenea plan, *Dacia* nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi nici în foaia

noastră discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dezbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din care s-ar putea isca o urâtă și neplăcută neunire. În sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței

devenit prezente obișnuite în societatea românească. Tinerii din Principate pleacă la studii în Occident, în special, în Franța, iar stilul de viață în Principate suferă și el o occidentalizare evidentă, elementele franceze fiind preponderente. Tot în această perioadă s-a constituit o amplă mișcare orientată spre cultivarea valorilor naționale, mișcare favorizată de instituționalizarea culturii, dezvoltarea învățământului, amplificarea legăturilor cu spiritul și cultura țărilor europene, repunerea limbii române și istoriei naționale în drepturile lor firești. Societatea românească înregistrează schimbări calitative cu caracter modernizator, profitând din plin și de facilitățile

cărturar ardelean George Barițiu. La 30 ianuarie 1840 lua ființă la Iași revista „Dacia literară”, „întâia revistă de literatură organizată” (G. Călinescu), din inițiativa și sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu. Începând din martie 1840, după diligențe multiple, inclusiv pentru punerea la adăpost în privința cenzurii și „să fie asigurat de orice întâmplare arbitrară (...) și prin vreo stavilă neprevăzută și nemeritată (...) să nu fie oprit în publicația foaielor”, Kogălniceanu reușește să publice trei numere duble. Dar, pentru critica la adresa regimului lui Mihail Sturdza și pentru „defăimări și prihâniri jignitoare bunelor rânduieli pe care se riazimă soțietatea”, revista va fi interzisă.

abstracție de loc, ar fi numai o foaie românească și, prin urmare, s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie DACIA LITERARĂ; ne vom sili, pentru că nu avem sumeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Însă urmând unui drum bătut de dânsii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom avea mai puține greutate și mai mari înlesniri în lucrările noastre. *Dacia*, afară de compunerile originale a redacției și a conlucrătorilor săi, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele

ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți. Dorul imitației s-a făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de-ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prizoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari,

„DACIA LITERARĂ“

obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

Dacia, ce, prin urmare, va cuprinde toate ramurile literaturii noastre, va fi despărțită în patru părți. În partea dintâi vor fi compuneri originale a conlucrătorilor foaiei; partea a doua va avea articole originale din celelalte jurnale românești. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărților nou ieșite în deosebitele provincii ale vechii Dacii. Partea a patra, numită *Telegraful Daciei*, ne va da înștiințări de cărțile ce au să iasă în puțin, de cele ce au ieșit de sub tipar, relații de adunările învățaților români, știri despre literaturii noștri și, în sfârșit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român.

lașii, 30 ghenarie 1840”.

Apărută într-o perioadă dificilă pentru publicațiile autohtone, revista *Dacia literară* a simbolizat un nou început pentru literatura română.

Într-o perioadă în care puținele publicații existente prezentau preponderent fapte politice, *Dacia literară* a fost, prin caracterul său literar, pată de culoare în presa românească. Cu toate acestea, revista nu și-a propus să se axeze exclusiv pe literatură.

Pe parcursul apariției, ea a avut următoarea rubrică, marcată prin supratitluri:

Nr. 1: *Scene istorice din cronicile Moldaviei* (text: Constantin Negruzzi, Alexandru Lăpușneanu), *Scene pitorești din obiceiurile poporului* (M. Kogălniceanu, *Nou chip de a face curte*), Alegeri din alte foi românești (texte reproduse din „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Curierul Românesc” și „Albina românească”), „Telegraful Daciei” (știri culturale);

Nr. 2: *Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei* (studiul lui C. Negruzzi, *Cântece populare a Moldaviei*), Literatură străină (fragmente din jurnalul de călătorie în Banat, Valahia și Moldova de D. A. Demidoff, șambelan al împăratului Rusiei, cu prezentare și comentarii de M. Kogălniceanu), Poezie (Cavalerul C. Stamate, A. Donici),

Alegere din alte foi românești („Arhiva românească”, „Curierul românesc”), „Critica”, „Telegraful Daciei”, Nr. 3: *Scene contemporane* (C. Negruzzi, *O alergare de cai*), *Suvenire din Italia* (Vasile Alecsandri, *Buchetiera de la Florența*), Literatură străină (continuare Demidoff), *Poezie* (Grigore Alexandrescu), Alegeri din alte foi românești („Mercur”, „Curierul românesc”, „Albina românească”), „Telegraful Daciei”. Rubricile *Daciei literare* promovau cu precădere „compunerile originale”, apoi texte reproduse din alte publicații dar care respectau criteriile enunțate de Kogălniceanu, precum și critică literară. Secțiunea „Telegraful Daciei” se constituia într-o adevărată revistă a presei literare a vremii. Din porunca domnitorului, după primele trei numere, revista este suspendată și va mai apărea abia după 1859, într-o a doua ediție. Revista a fost importantă și pentru intenția și punerea în practică, chiar pe termen scurt, a conceptului de sincretism cu cultura europeană și a valorizării creației autohtone în detrimentul importurilor și imitației. De asemenea, a promovat valorile contemporane și ceea ce considerăm a fi influența culturală și ancorarea în realitatea

contemporană. Preluarea unor materiale din „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Curierul Românesc” și „Albina românească”, „Telegraful Daciei” nu este doar un suport pentru afirmarea unității de limbă, ci o demonstrație a unei emulații în spații românești diferite. Mulți dintre scriitorii ulteriori au urmat sfaturile date de Kogălniceanu în articolul program, ei inspirându-se fie din istoria națională, fie din frumusețile naturii. Astfel de exemple sunt Grigore Alexandrescu și Vasile Alecsandri. Ambii au preluat teme romantice în scrierile lor, Alexandrescu tema istoriei și V. Alecsandri alegând frumusețea naturii de pe meleagurile românești. Ambii scriitori îmbină în operele lor curentul clasic cu cel romantic, cel clasic fiind de cele mai multe ori reprezentat prin versificația poeziei. Principiile luminoase ale *Daciei literare* au generat un mediu propice evoluției literaturii naționale, atât sub raport cantitativ, dar mai ales calitativ. Fenomenul specific al epocii l-a constituit coexistența mai multor curente și orientări literare: elemente preromantice și romantice, clasice și realiste, care se pot întâlni chiar în opera aceluiași autor.

Prof. dr Ioan Cristescu

Antim Ivireanul, Așezământul cinstitiei Mănăstiri a Tuturor Sfinților

În evoluția literaturii noastre vechi, Antim Ivireanul are meritul de a fi stimulat introducerea limbii române în bisericile din Muntenia și de a fi fost inițiatorul predicii, pe care o adaptează necesităților vremii și căreia îi dă înălțime morală. Fenomenul cel mai interesant de observat în literatura noastră veche este acela că textele de expunere a faptelor istorice (cronicile), textele religioase, cărțile populare, atestă o preocupare constantă pentru expresivitate și originalitate, calități definitorii pentru operele literare. *Așezământul* lui Antim Ivireanul pentru mănăstirea ce-i poartă numele, datat 24 aprilie 1713 (ms. rom. 3342) și întărit cu semnătura sa, este un model de act juridic, prin claritatea și precizia redactării textului: „*Învățătură pentru așezământul cinstitiei Mănăstiri a Tuturor Sfinților, adecă Capete 32 întru carele să coprind toată chiverniseala mănăstirii rânduiala milelor ce s-au hotărât să se facă pre an la săraci și la lipsiți, din venitul casei. Acum într-acestaș chip așăzat în zilele prealuminatului și înălțatului domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod, de noi smeritul Mitropolit al Ungrovlahiei Antim Ivireanul ctitorul. La leat 7221 (1713), aprilie 24.*”

Textul se încheie la fila 35, cu precizarea: „*Cap osebît, carele smerenia noastră l-am așăzat, la leat 7224 (1716) martie 15 dni și vom să se păzească nestrămutat în veci, în grea și nedezlegată afurisanie.*”

Manuscrisul conține semnătura autografă a mitropolitului precum și însemnele heraldice personale ale lui Antim Ivireanul: figura unui melc, în parte ieșit din cochilie, tinzând spre o stea (hexagrama), pe care o cuprinde între coarnele lui, care poartă, cum se știe, organele vazului, ochii. Este vorba evident de metafora grafică a chiliei monahului; precum melcul, acesta își are locul propriu de sălșuire acolo unde spațiul este implinit de prezența sa fizică. Ctitorul stabilea așadar administrarea Mănăstirii Antim, după moartea sa, până în cele mai mici amănunte; astfel, egumenului i se dau instrucțiuni pentru buna chivernisire a averilor și a clădirilor. În munca sa va fi ajutat de cinci epitropi numai din *ciata negustorească*, iar veniturile să fie *ale săracilor*. Dispune de numărul de călugări și locuințele lor în chilii, precum și oamenii de serviciu, asigurând fiecăruia salariul. Rânduiește ca în fiecare an să fie dați la școală un număr de copii pe cheltuiala mănăstirii, acoperindu-le casa, masa, hainele și cărțile. Poruncește preoților să înmormânteze gratuit pe săracii fără adăpost și să li se facă pomenirile după lege. Tot din veniturile mănăstirii se vor îmbrăca săracii, copii și bătrânii, iar străinilor li se asigură găzduire timp de trei zile. Chiar și bolnavii, indiferent de originea lor, sunt în atenția Sfântului Antim, egumenul și călugării fiind datori să-i cerceteze, *altfel vor avea blestem de nu-i vor cerceta.*

Carmen Albu

Boieri români care au primit

Dintre boierii români care au deținut titluri nobiliare străine menționăm în primul rând pe Gheorghe Hasdeu, armaș al Moldovei, care a primit, în 1676, diploma nobiliară de la Jan Sobieski, regele Poloniei. Familia boierească Hasdeu este atestată încă din timpul lui Ștefan cel Mare, având o obârșie înnobilită nu numai de descendența din vechii voievozi ai țării, ci și de dramatismul existențial al reprezentanților acestei vechi familii care au luptat cu spada pentru apărarea libertăților strămoșesti. Gh. Hasdeu a primit titlul nobiliar, odată cu diploma de indigenat și nobilitate a lui Grigore Hăbășescul, „dux generalis exercitum terrarum Moldaviae”. Împrejurările care au determinat emigrarea în Polonia și a lui Ștefan Hășdeu, unchiul celui care primește diploma de nobilitate, au fost legate de marea răscoală a boierilor împotriva domnitorului Gheorghe Duca.

După înfrângerea răscoalei, conducătorii ei, Mihalcea Hâncu și Apostol Durac, au luat drumul pribegiei în Polonia, alături de alți boieri. Cei care au rămas în Polonia au primit în anul 1676 indigenat polon și au intrat în rândul nobilimii polone. Este vorba de Gheorghe și Nicolae Hasdeu, Apostol Catargiu, Grigore Hăbășescul, Vasile Turcul și Iacob Halipinschi (Halepliu). După emigrarea mai multor boieri filopoloni din Moldova și după omorârea de către Constantin Cantemir a fraților Miron și Velicico Costin în 1691, partida boierească filopolonă din Moldova aproape s-a risipit. Relațiile dintre Moldova și Polonia au fost foarte strânse datorită vecinătății celor două țări, dar și a dușmăniilor dintre grupările opozante ale boierilor moldoveni; atunci când o grupare era la domnie, familiile celeilalte grupări se refugiau în Polonia. Indiferent de grupare însă, copiii boierilor moldoveni erau școliți în Polonia; procentul relativ mare de cărturari moldoveni în cultura românească s-a datorat în parte și culturii latine predate în Polonia. Familiile boierești din Moldova, Sturdza, Cantacuzino, Mavrocordat, Rosetti, Ghika, Catargiu, Moruzi, Mavrogheni, Callimachi, Balș, Conache, Pogor și Bogdan, fiecare cu mai multe ramuri, care reprezentau adevărata nobilime a țării, dădeau tonul vieții aristocratice a Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ei asigurau domnitorii și marii dregători, dar și politica, justiția și cea mai mare parte din viața economică. Toate aceste familii dețineau titluri nobiliare, conferite de cele mai multe ori de suverani străini. De la familia Rosetti, spre exemplu, se păstrează în colecția de peceți, provenind de la Nicolae Iorga, trei diplome de înnobilitare, una acordată de Carol al IV-lea al Ungariei, prin

care se acordă în 1733 indigenatul și titlul de conte comitelui Nicolae de Rosetti, ginerele domnitorului Constantin Brâncoveanu, și alte două din 1842, prin care Ferdinand I Împăratul Austriei, reproduce actul de la 1733.

Francisc I; pentru servicii aduse Imperiului Habsburgic, acesta a primit în 1817 titlul de baron. Același împărat din Casa de Habsburg încuviințează în 1856 ca titlul de baron acordat lui Constantin Bellu să treacă asupra fiului său adoptiv

avea o imagine a puterii pe care această familie o deținea în secolul al XIX-lea, amintim că terenurile în proprietate din București se întindeau de la Piața Chirigiu până la Șoseaua Viilor, precum și pe Podul Mogoșoaiei sau pe strada

1676, februarie 4. Diploma de nobilitate acordată de Ioan al III-lea Sobieski lui Gheorghe Hasdeu, armaș al Moldovei. Original în limba latină pe pergament, pecete din ceară în capsulă de lemn. B. A. R., P 327

1866, august 18, Viena. Diplomă prin care împăratul Franz Joseph I al Austriei conferă „boierului și senatorului Barbu Bellio din București” titlul de baron al Imperiului. B. A. R., P431

O altă familie ai cărei membri au primit titluri nobiliare este familia Bellio, de origine aromână, stabilită în Țara Românească din secolul al XVIII-lea. Constantin Bellu (1772-1838), bancher și negustor, îl însoțise pe Ioan Gheorghe Caradja Vodă la venirea și la plecarea din Țara Românească; ulterior, Constantin va ajunge la Viena, la curtea lui

Dimitrie, iar în 1866 conferă rangul de baron senatorului Barbu Bellu, pentru atitudine utilă intereselor imperiului (Peceti 430-432). Cel mai cunoscut însă dintre membrii familiei Bellu a fost Ștefan (1767-1833), care s-a căsătorit în Craiova cu Elena Bălcescu și a ajuns să ocupe demnități importante, precum cea de mare logofăt și mare vistiernic. Pentru a

Dionisie Lupu. Casele de pe Calea Victoriei au fost donate de familie Academiei Române, căreia un alt Bellu, în 1941, i-a lăsat întreaga sa avere. În 1930, Eliza Bellu, născută Știrbey, a donat, tot Academiei Române, casele și via sa din Urlați, unde astăzi conacul funcționează ca muzeu. Chiar dacă în Moldova și Țara Românească au existat puține asemenea titluri nobiliare, a existat

titluri nobiliare străine

totuși o bogată heraldică tradițională a sigiliilor auto-conferite, folosite de boieri în scopul identificării și sigilării documentelor.

Voievozii și principii Transilvaniei au folosit pentru autentificarea actelor oficiale, sigilii cu stema familiei, uneori îmbinată cu elemente din stema Ungariei ori alte reprezentări, și aceasta pentru că până la mijlocul secolului al XVII-lea nu a existat o stemă oficială a Ardealului. Abia în 1659, Dieta Transilvaniei a stabilit stema oficială a provinciei, pe care o vom regăsi și în sigilii. Principalele elemente incluse în această stemă au fost: acvila ieșindă, simbolul comun al oamenilor liberi, cele șapte cetăți, simbol al sașilor, soarele și luna, simbolul secuilor. Printre cele mai vechi documente referitoare la Transilvania păstrate în fondul de peceti al Bibliotecii Academiei Române, menționăm Diploma capitulului bisericii Transilvaniei din 1364, prin care sunt confirmate proprietățile lui Balad, fiul lui Toma, la rândul său fiul lui Simon banul (act dăruit în 1932 de D. N. Ciotori) și Diploma Anei, regina Ungariei și Boemiei, care, la 22 iunie 1384, confirmă lui Balc voievod, comitele Maramureșului, precum și lui Trag și Ioan, fiii lui Sas valahul, privilegiul de stăpânire asupra moșiei Cuhea, dat în 1365 de regele Ludovic cel Mare (document dăruit de Ioan Mihályi la 10 ianuarie 1903). Nu mai puțin importantă este Diploma de nobil acordată în 1599 de cardinalul Andrei Báthory, principe al Transilvaniei și suzeran al Țării Românești, lui Ioan Boeru, din districtul Făgărașului (Pecete 324). Imaginea aflată pe documentul de înobilare transmite nu numai însemnele heraldice ale boierului, dar și portretul său. Pe fondul roșu al scutului este reprezentată o coroană deschisă de aur, din care apare un personaj îmbrăcat în verde, cu o cuirasă pe piept și cu un coif, în partea dreaptă cu o pană de struț. În mâna dreaptă poartă o sabie, iar mâna stângă este sprijinită de șold. Portretul de pe scut redă portul unui boier transilvănean, cu pana înfiptă la dreapta coifului, după obiceiul românesc. Diploma pomenește că Ioan Boeru a servit credincios nu numai pe prințul Andreiaș, ci și pe Sigismund Báthory, atât în timp de război, cât și în timp de pace. El locuia în ținutul Făgăraș, vecin cu Toma și Paul Boeru și a fost scutit de toate dările și contribuțiile. Diploma a fost dăruită Academiei de Aristide Blank în noiembrie 1925

(conform însemnării lui Ioan Bianu pe o notiță păstrată împreună cu documentul).

Regalitatea angevină, în dorința de a crea o nouă nobilime, a încercat să sprijine ridicarea unor cnezi și voievozi români care să le fie credincioși și cărora le-a dăruit cnezate libere și, odată cu acestea, titluri nobiliare. Moșia Cuhea, spre

1599, septembrie 18. Diplomă de înobilare dată de cardinalul Andrei Báthory, principe al Transilvaniei și suzeran al Țării Românești, pentru Ioan, boier din Recea, districtul Făgăraș; este prezentată și stema cu portretul acestuia. B. A. R., P 324

1452, martie 16, Pojon. Iancu de Hunedoara, guvernator al Ungariei, aduce la cunoștință Cardinalului și Arhiepiscopului de Strigonium Dionisie și tuturor nobililor, că se interzice urmărirea nobililor Gheorghe Farcaș și a lui Wankony de Rachmana, precum și a oamenilor lor. B. A. R., P 445

exemplu, a fost dăruită fraților Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga și, cu acest prilej, moșia este despărțită de pământurile voievodului Bogdan, unchiul lor. Este perioada în care voievodul Bogdan, tot mai slăbit de armatele regale și de trecerea de partea regelui a unor cnezi și voievozi maramureșeni, s-a retras spre munți și apoi a trecut în Moldova. În diplomele ungurești, românii din Maramureș apar ca un popor numeros, independent și cârmuit de voievozi și cneji proprii, un popor statornic, privilegiat și stăpânul exclusiv al întregului ținut. Naționalitatea românilor se

regăsește în diplome prin expresiile Olahus, Volahus și Volaci, cuvinte ce se întrebunțau și cu referire la persoane care deja făceau parte din cea mai înaltă nobilime a Ungariei. Independența politică și administrativă a românilor din Maramureș rezultă și din termenii diplomelor din secolul al XIV-lea, în care, privitor la Maramureș nu se

juridic o îndreptățire la bunurile patrimoniale, schițând linia unei evoluții istorice, de la proprietatea țărănească liberă a obștilor cneziale, la formele ei de tranziție, a cnezilor cu diplome de proprietate, spre formele proprietății feudale de tip nobiliar. Multe dintre documentele cuprinse în cartea lui Mihály de Apșa se regăsesc în fondul de documente istorice al Bibliotecii Academiei, dăruite fie de Ioan Mihály, fie provenite de la alte persoane. Importanța lor documentară este deosebită, întrucât oferă date prețioase în domeniul onomastic, antroponimic și toponimic al Maramureșului istoric, absolut necesare pentru transpunerea istoriei sociale în geografia specifică a regiunii. Din perspectiva acestor date se poate observa cât de integrat este acest spațiu, sub raport etnic și lingvistic, în marea familie a poporului român. Se poate, de asemenea, observa raportul dintre toponimia oficială, respectiv numele de locuri, așa cum sunt ele consemnate în actele redactate de scribii oficiali și toponimia populară, care a funcționat în rândul locuitorilor autohtoni și, mai ales, microtoponimia numelor de locuri din perimetrul unei așezări, care oglindește caracterul etnic și lingvistic al locuitorilor. Numele de locuri și de oameni din documentele medievale ce privesc istoria Maramureșului au meritul de a aduce informații de cea mai mare însemnătate pentru înțelegerea istoriei poporului român. Un moment important în istoria Transilvaniei l-a constituit perioada domniei lui Iancu de Hunedoara, personalitate dominantă a istoriei secolului al XV-lea. Voievod al Transilvaniei în 1441, guvernator al regatului Ungariei între 1446-1453 și apoi căpitan suprem al Ungariei și al Transilvaniei între 1453-1456, el a desfășurat o activitate diplomatică și militară intensă pentru constituirea unei coaliții creștine care să oprească înaintarea otomanilor; Iancu de Hunedoara a fost cel dintâi comandant de oști din Europa care a reușit să-l înfrângă pe cuceritorul Constantinopolului, sultanul Mahomed II, la Belgrad în 1456. Importante ca izvor pentru cunoașterea istoriei și artei medievale românești, sigiliile exprimă în același timp, prin reprezentările incluse, rolul avut în viața socială, politică și economică a țării de cel a cărei emblemă o poartă și este izvorul care păstrează, sintetizează și transmite generațiilor noi simbolurile strămoșilor.

Prof. ing. Nicolae Șt. Noica
Membru de onoare al Academiei Române

Auguste Raffet - Biserica și turnul Trei Ierarhi

Biserica Trisfetitelor a fost ridicată de către voievodul Vasile Lupu, între anii 1637-1639, ca necropolă domnească, reflectând aspirația ctitorului spre lumea bizantină, combinând structuri și forme tradiționale cu materiale prețioase și o decorație fastuoasă. Conform studiului alcătuit de Gheorghe Balș (*Bisericile și mănăstirile din veacurile XVII și XVIII - 1933*), monumentul respectă în linii mari planul bisericilor moldovenești din secolul al XVI-lea - un plan triconic influențat de biserica Galata, având totuși o turlă suplimentară

deasupra pronaosului. Bolta, respectând ingeniosul sistem moldovenesc de construcție al bolților, cuprinde două registre suprapuse de patru și, respectiv, opt arce de boltă dispuse oblic și care, împreună cu pandantivele de deasupra lor, reușesc să reducă diametrul clopotniței. În exterior, pe fațade, aranjarea elementelor decorative ne amintește de biserica mănăstirii Dragomirna (Moldova 1606-1609) și împărțirea paramentului cu ajutorul unei centuri întâlnită la mănăstirile din Muntenia. Influența goticului transilvan este vizibilă în multe locuri: la contraforturi, la armătura de piatră a ferestrelor, la profilul ușilor, chenarele cu baghete și arce în acoladă.

Ceea ce imprimă edificiului un caracter particular și o așază între cele mai originale creații ale artei moldovenești este contrastul armonios dintre formele arhitecturale bine reliefate și proporționate și decorațiile sculptate care îmbracă precum o dantelă toată suprafața celor patru fațade, inclusiv contraforturile și arhivoltele de pe laturi și de la baza clopotnițelor. Ornamentațiile sunt din cele mai variate: nișe adânci cu arcade fasciculate conform modelelor orientale, colonete ca ale bisericilor rusești, vase persane din care se ridică ramuri înflorite, motive geometrice întâlnite și în Georgia și Armenia, paramentul împărțit de o centură în formă de sfoară răsucită, încadrată de două benzi de marmură decorate în stil renascentist sau baroc. Toate acestea se aranjează într-o unitate căreia lumina pare să-i dea viață.

În plus, subliniată printr-o colorare lazurit pusă în evidență prin aurire, această decorație contribuie din plin la celebritatea pe care *Biserica Trei Ierarhi* și-a câștigat-o încă de la construcția sa.

La rândul său, domnul academician Răzvan Theodorescu, sublinia că Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi” se află într-o aproape perfectă contemporaneitate cu tot ceea ce în întreaga Europă, de la Madrid la Moscova, se așeza ca fapt de cultură și îndeosebi ca fapt de artă, în cadrele vaste ale aceluiași stil care a fost barocul (Răzvan Theodorescu, Dana Galanton, *Trei Ierarhi*. București, Ed. Cartea Românească Educațional, 2019). Fațadele sunt acoperite de un decor sculptural continuu și variat în compoziție. Ceea ce atrage în mod special atenția este faptul că fiecare rând are un motiv ornamental deosebit. Elementele decorative, așezate în rânduri orizontale, sunt săpate în relief și bazate în special pe împletituri, zigzaguri, pătrate și diagonale dispuse vertical. Aceste combinații de decor sculptural măresc splendoarea monumentului. Broderia în piatră care îmbracă biserica este unică și originală. Floarea e motivul poate cel mai întâlnit în arta Evului Mediu târziu românesc și ea este pentru pietrarii de la „Trei Ierarhi” prilejul celor mai subtile variațiuni pe o singură temă, ca un semn al descoperirii mereu mai adevărate a tot ceea ce înconjoară pe om. „Încremenită în piatră, cu petale de fiecare dată în alt chip rânduite, nici garoafă, nici lalea, nici crin, nici vreo podoabă a câmpului, cât de modestă, dar ușor de recunoscut, ci supusă unei stilizări și unei scheme prestabilite, ajunsă a fi mai curând un prototip,

ba chiar o geometrizare a miracolului natural, «floarea» de la «Trei Ierarhi» pare săpată în lemn de un meșter țăran” (*Ibidem*). Pentru pictarea bisericii, domnitorul Vasile Lupu a căutat să angajeze pe cei mai buni pictori din lumea ortodoxă a timpului, inclusiv din Moldova. Mai întâi, el a comandat unor pictori din Rusia icoanele catapetesmei. Toate au fost lucrate în tempera, pe pânză aplicată pe lemn. Totodată, domnitorul a intervenit pe lângă țarul Mihail Romanov ca să fie trimiși în Moldova doi pictori buni cărora să le poată încredința executarea picturii murale. În iunie 1641, au sosit la Iași pictorii Sidor Pospeev și Iacov Gavrilov, iar mai târziu Deico Iacovlev și Pronca Nichitin. Aceștia, împreună cu câțiva pictori moldoveni, probabil Nicolae Zugravul, zis „cel bătrân” și Ștefan Zugravul au înveșmântat pereții bisericii în interior cu o pictură ce a uimit pe cei mai pretențioși cunoscători de artă. Pictarea bisericii s-a încheiat în august 1642, iar finisarea lucrărilor s-a făcut, cel mai probabil, de către pictorii moldoveni și ucenicii lor.

Din cauza incendiilor și cutremurelor care, în decursul veacurilor, au deteriorat biserica, din pictura originală ni s-au păstrat doar fragmente (peste douăzeci de capete de sfinți și îngeri, zugrăviți în medalion cu aureole decorate cu elemente florale, în relief), expuse astăzi și în Sala Gotică. Tot aici se află și portretele domnitorului Vasile Lupu și ale membrilor familiei sale, în mărime naturală, admirabil pictate. La realizarea acestor tablouri pictorii au folosit din belșug aurul și culorile vii. Mănăstirea, și

după desființarea ei, biserica „Sfinții Trei Ierarhi”, a adăpostit o bogată colecție de obiecte de cult, manuscrise, broderii, mobilier, dintre care unele de o certă valoare artistică. Obiectele de cult și odoarele dăruite bisericii de către Vasile Lupu au fost lucrate din argint, cu mare iscusință, constituind opere reprezentative din orfevrăria românească a veacului al XVII-lea. Gravura pe care o prezentăm este opera desenatorului, gravorului și pictorului francez Auguste Raffet, care, în 1837, a participat la o expediție științifică francezo-rusă în Rusia

Meridională condusă de prințul Anatole de Demidoff. Din această călătorie au rămas o serie de planșe publicate în *Album du voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie* (B. A. R., Cabinetul de Stampe), în care sunt incluse și imagini din Țările Române, ca și descrierea lor în text. În ceea ce privește Biserica și turnul Trei Ierarhi din Iași, într-o scrisoare din 11 iunie 1907, adresată lui Ioan Bianu, D. A. Sturdza a ținut să semnaleze cu satisfacție chiar și un singur desen al lui Raffet, reprezentând biserica Trei Ierarhi din Iași, lucrare pe care o primise de la Paris, însoțită și de o scrisoare a donatorului: „Am căpătat de la Paris pentru Academie un foarte frumos dar – un desen al Trisfetitelor de Raffet, minunat, cu o scrisoare de la donator” (*Scrisori către Ioan Bianu*, vol. V, p. 130). Era vorba despre cebrul colecționar Hector Giacomelli (a cărui monogramă, cu roșu, se regăsește în colțul din stânga jos al lucrării), iconograful lui Auguste Raffet.

Lorența Popescu

TEZAU - Foaie a Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu